

Vīta Kalnbērziņa

Pārbaudes darbu veidošana un vērtēšana

Eiropas kopīgās pamatnostādnes (EKP), kas tika publicētas latviešu valodā 2006.gadā, ietver rekomendācijas, kā sagatavot mācību programmas un pārbaudes darbus atbilstoši mūsdienu moderno valodu apguves izpratnei. Šobrīd arī Latvijā iespējams salīdzināt latviešu valodas apguves pārbaudes līmeņus ar Eiropas eksaminācijas organizēšanas vadlīnijām.

Valstī noteikto valsts valodas prasmes līmeņu noteikšanai un to vērtēšana ir izmantotota šāda klasifikācija

No 2000.gada 1.septembra līdz 2009.gada 31.augustam	Kopš 2009.gada 1. septembra	Centralizētajā valsts valodas eksāmenā mazākumtautību skolās
1 A	A1 (pamata līmenis)	F
1 B	A2 (pamata līmenis)	E
2 A	B1 (vidējais līmenis)	D
2 B	B2 (vidējais līmenis)	C
3 A	C1 (augstākais līmenis)	B
3 B	C2 (augstākais līmenis)	A

Veidojot jebkuru mācību vai pārbaudes darbu, jā jāsāk ar pieejas izvēli, tai seko vajadzību apzināšana, tad izvirzām mācību vai pārbaudes darba vai programmas mērķus, pēc tam varam definēt saturu, atlasīt materiālus, izstrādāt pārbaudes vai mācību metodi, veikt pārbaudi, izvērtēt rezultātus un pārskatīt mērķus. Tādējādi, pārbaude nav pašmērķis, bet gan līdzeklis mācību darba uzlabošanai. Kaut gan šīs darbības tiek uzskaitītas lineāri, to būtība ir cikliska:

Shēmā mēs redzam, ka pārbaudes darbs ir tikai daļa no mācību procesa. Pieņemot šo ciklisko pieeju, mēs ne tikai varam uzlabot valodas apguves efektivitāti, bet arī attīstīt tajā noteiktu sistēmu. Skolēnu prasmju izvērtēšana ir daļa no pārbaudes darbu jēgas, pārējo veido skolēnu darba pašanalīze un pasākumu komplekss, lai pilnveidotu valodas apguves kvalitāti.

EKP pieeja saskan ar Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumiem „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem”, kuros ir norādīts, ka mācību sasniegumu vērtēšana ir mācību procesa sastāvdaļa izglītojamā zināšanu, prasmju, attieksmju noteikšanai, kā arī izglītības procesa pilnveidošanai, tātad valstī noteiktajai.

Saskaņā ar Eiropas Valodu testētāju asociācijas uzskatiem katra eksāmena rezultāti ir jāpamato ar pierādījumiem par to atbilstību EKP līmeņiem. Šiem aprakstiem ir jābūt pieejamiem visiem pārbaudes darba lietotājiem, tāpēc valodu testētāju asociācija izvirza šādus jautājumus:

1. Kas apliecina tā procesa kvalitāti, kurš ir izmantots, lai pielīdzinātu testus un eksāmenus kopējām Eiropas pamatnostādnēm?
2. Vai procedūras, kuras ieteiktas EKP rokasgrāmatā un rekomendāciju pielikumā, tiek atbilstoši izmantotas?
3. Vai ir publiski pieejams ziņojums par testu salīdzināšanas procesu?

Diemžēl nav iespējams atrast atbildi ne uz vienu no šiem jautājumiem, tāpēc šī raksta ietvaros mēs varam tikai mēģināt iezīmēt turpmāk paveicamo darbu aprises. Eksāmenu pielīdzinājums EKP ir statistisks un kvalitatīvs pētījums, kura gaitā tiek salīdzinātas eksāmenu programmas, uzdevumi, izmantotie teksti, eksāmenu rezultāti. Procedūra ir stingri reglamentēta (skat. *Figueras, 2005*), to veic darba grupa, kura sākumā tiek standartizēta, lai iegūtu vienādu izpratni gan par EKP terminoloģiju un valodas līmeņiem, pēc tam, izmantojot Nīderlandes Izglītības ministrijas sagatavotos pētījuma instrumentus (*Dutch Construct*), veic eksāmenu uzdevumu un tajos izmantoto tekstu analīzi. Tam seko statistisks pētījums, kurā ir analizēta eksāmenu datu drošība un pēc tam arī paša atbilstība. Taču katrs darbs sākas ar pirmo soli – hipotēzi par eksāmenu salīdzināmību, ko mēs arī apskatīsim šajā rakstā.

Pirmais solis : vispārējās pieejas izvēle

Veidojot jebkuru programmu vai pārbaudes darbu, pirmais solis ir izvēlēties vispārējo pieeju izglītībai, jo tā noteiks, kā mēs darbosimies tālāk. Piemēram, vai mēs uzskatām, ka skolēna uzdevums ir cītīgi apgūt mācību vielu, ko sniedz grāmatas, vai arī pienākums atklāt pasauli, pašiem apgūstot valodas. Ja mēs kā mācību mērķi izvēlamies pasaules atklāšanu, EKP būs mūsu sabiedrotais, jo tas piedāvā skaidrus valodu politikas mērķus, kas balstās uz daudzveidības veicināšanu un attīstīšanu, nevis vienādošanu un jau zināmā atkārtošanu. Šī jautājuma noskaidrošanā es esmu izvēlējusies divus no sešiem Eiropas Padomes mērķiem moderno valodu apguves jomā, kas minēti EKP:

- saglabāt un turpināt attīstīt Eiropas kultūras dzīves bagātību un daudzveidību, iepazīstot dažādu valstu nacionālās un reģionālas valodas, arī retāk mācītās valodas;
- nodrošināt plurilingvālas un plurikulturālas Eiropas iedzīvotājiem savstarpējas komunikācijas iespējas pāri valodu un kultūras robežām (*EKP, 12*);

Eiropas daudzveidības un plurilingvisma sasniegšanai ir vajadzīgas ne tikai valodu zināšanas un prasmes, bet arī attieksmes, kuras nereti ir grūti izvērtēt. Šajā gadā mācoties lietuviešu valodu Viļņas Pedagoģiskajā Universitātē kopā ar trīsdesmit *Erasmus* apmaiņas programmas studentiem no sešpadsmit Eiropas zemēm, pārliecinājos, ka EP valodu politika ir pareiza. Studenti no Francijas, Vācijas, Somijas, Norvēģijas, Lielbritānijas un citām valstīm centīgi mācījās lietuviešu valodas deklinācijas un konjugācijas, ar patiesu interesi un aizrautību locīja lietvārdus un īpašības vārdus.

Neviens students neteica: „Ko nu lietuvieši, maza valodiņa, kam mums tas vajadzīgs,” – ko nereti varēja dzirdēt no bijušo padomju republiku kolēģiem, kuri arī mēģinājuši mācīties lietuviešu valodu.

Mūsu pienākums pirmām kārtām ir nodrošināt Latvijas skolēnu interesi par visām valodām un kultūrām. Pirmajā brīdī tas liekas neiespējami, taču, iedziļinoties EKP un ar to saistītajā dokumentā – Eiropas Valodu portfelī, varam redzēt pavisam skaidru stratēģiju : skolēns cienīs citu zināšanas un kultūru, ja mēs respektēsim viņa domas un uzskatus ikdienā, vienlaikus mācot skolēniem, kā paust savas domas un uzskatus citiem pieņemamā veidā.

Skaidrība un atklātība ir daļa no EKP filozofijas; ja mēs precīzi neatklājam savas domas par esošo sistēmu, ja mūs nedzird, tad iespējams, mēs nedzirdēsim arī to, ko mums saka skolēni, un viņi zaudēs interesi par savu tuvo un vēlāk arī tālāko apkārtni. EKP mērķos minētajai daudzveidīgajai Eiropai ir vajadzīgi aktīvi un atbildīgi pilsoņi, kas var veidoties tikai aktīvā un atbildīgā vidē, tādēļ šī raksta uzdevums ir izmantot EKP, lai pārbaudītu divu eksāmenu līmeņu atbilstību EKP līmeņiem

Tāpat kā lietuviešu valodu Lietuvā, Eiropas jaunieši mācās arī latviešu valodu gan Latvijā, gan citur. Pēdējos gados strauji audzis ne tikai Latvijas *Erasmus* studentu skaits, bet arī to ārzemju *Erasmus* studentu skaits, kuri par viesaugstskolām ir izvēlējušies Latvijas augstskolas. *Erasmus* programmā Latvijas augstskolas ir uzņēmušas 1001 ārzemju studentu no 24 programmas dalībvalstīm (skat. <http://www.apa.lv/index.php?node=164>)

Tas liecina, ka pasaulei ir interese par Latviju un pie mums pieejamām zināšanām, ko dod latviešu valoda ar mūsu skatu uz pasauli. Viss, kas vajadzīgs, ir atrast veidu, kā studentiem un skolēniem palīdzēt apgūt latviešu valodu, un EKP ir instruments, kas soli pa solim parāda, kā to darīt.

Otrais solis : vajadzību apzināšana

Pirms eksāmena mums ir jāizpēta eksāmenu kārtotāji un viņu vajadzības. Valsts valodas eksāmenu kārtotāji, kam ir nepieciešams apliecinājums par valsts valodas zināšanām darbam, bet vidusskolēniem – apliecinājums, ka viņu zināšanas atbilst valsts noteiktajam standartam. Lai to nodrošinātu, ir jāveic mācību priekšmeta standarta mērķu un MK noteikumu salīdzinājums.

Lai mēs varētu mācīt latviešu valodu ne tikai Latvijas skolēniem, bet arī citu zemju skolēniem un studentiem, EKP mums iesaka jebkuru mācību darba plānošanu iesākt ar vajadzību

apzināšanu. Šeit mums varēs palīdzēt Eiropas Valodu portfelis, kurš ne tikai ļauj valodas apguvējam pašam noteikt savu zināšanu līmeni, bet arī apzināt savus valodas apguves mērķus. EVP portfelis sastāv no pavisam vienkāršu valodas darbību sarakstiem, kuri mums palīdz apzināt savu valodas līmeni.

Es saprotu dažas dziesmas un dzejoļus.

Es saprotu, ko cilvēki saka, ja viņi runā skaidri un lēni.

Es saprotu vienkāršas norādes par virzienu.

Es saprotu vienkāršus norādījumus par to, kas jāizdara.

Es saprotu vienkāršus lūgumus.

Es saprotu vienkāršus ierosinājumus (piem., „Iesim!”, „Klausies!”).

Es saprotu īsu, vienkāršu stāstu, ja to stāsta lēni un skaidri (www.valoda.lv/data/Portfelis_latvieshu.pdf)

Izmantojot Eiropas valodu portfeli, mēs ne tikai nosakām savu valodas līmeni, bet arī apzinām valodas darbības, kuras vēl nevaram paveikt, bet kuras mums būtu vajadzīgas; tās apvienojot, mūsu vajadzības ir nodefinētas un mums ir skaidri ne tikai mācību mērķi, bet arī tekstu veidi, kurus apgūstot, mēs varēsim šos mērķus īstenot. Eiropas valodu portfelis ir pieejams dažādās valodās, līdz ar to tas ļauj saskaņot prasības dažādās valodās un padarīt vērtēšanas sistēmu objektīvāku.

Otrs veids, kā apzināt vajadzības, ir izpētīt iepriekšējos testus.

Ja vērtējam zināšanu kvalitāti 2009. gada 12. klases mazākumtautību latviešu valodas eksāmenā, redzam, ka visgrūtāk skolēniem veicas ar rakstīšanu: runāšanā vidējais skaitlis ir 70,77%, rakstīšanā tas ir gandrīz uz pusi zemāks: 36,69%. Tas pats sakāms par uzdevumiem, ar kuru palīdzību pārbauda zināšanas ortogrāfijā un interpunkcijā: ortogrāfijā vidējais skaitlis ir 35,24% un interpunkcijā – 35,18%.

	Skaitis	Vidējais
Kopvērtējums	5674	51,34
Zināšanas un pamatprasmes	5674	34,40
Literatūra	5674	65,42

Runāšanas prasme	5674	70,77
Rakstīšanas prasme	5674	36,69
Otrogrāfija	5674	35,24
Interpunkcija	5674	35,18

Tātad, ja mūsu uzdevums būtu sagatavot mācību programmu augstskolas studentiem, tad loģiski būtu secināt, ka mācību programmā jāuzsver rakstīšanas prasme, jāpievērš uzmanība ortogrāfijai un interpunkcijai. Ja mēs esam vidusskolas skolotāji, tad mums būtu jānoskaidro, kādi ortogrāfijas un interpunkcijas jautājumi skolēniem sagādā vislielākās grūtības, un tām tad arī jāpievērš uzmanība.

Ja aplūkojam valsts valodas atestācijas eksāmenā iegūtos datus 2009. gada 18. jūlijā, redzam to pašu situāciju : vidējais rezultāts lasīšanas uzdevumiem ir 69%, runai 58%, bet rakstiem 49,5%, tādejādi, varam secināt, ka populācijas zināšanas varētu būt līdzīgas.

Trešais solis : pārbaudes metodes izvēle

Kad mūsu vajadzības ir skaidras, varam izvēlēties pārbaudes darba metodi. EKP mums piedāvā 26 dažādus pārbaudes darba veidus, kurus var kombinēt pēc vajadzības (*EKP, 157*).

Vērtēšanas veidi

Sasniegumu vērtēšana	Prasmes vērtēšana
Normatīvā vērtēšana (NV)	Kriteriālā vērtēšana (KV)
Pietiekamības vērtēšana (KV)	Līmeņatbilstības vērtēšana (KV)
Nepārtrauktā vērtēšana	Kārtējā vērtēšana
Formatīvā vērtēšana	Summatīvā vērtēšana
Tiešā vērtēšana	Netiešā vērtēšana
Snieguma (izpildījuma) vērtēšana	Zināšanu vērtēšana
Subjektīvā vērtēšana	Objektīvā vērtēšana
Vērtēšana ar kontrolsarakstu	Snieguma (izpildījuma) vērtēšana
Kopiespaids vērtēšana	Racionālā sprieduma vērtēšana
Holistiskā (vispārējā) vērtēšana	Analītiskā vērtēšana
Secīgā vērtēšana	Kategoriālā, vienlaicīgā vērtēšana
Citu vērtējums	Pašvērtēšana

Izmantojot šo tabulu, salīdzināsim Valsts valodas atestācijas eksāmenu ar 12.klases valsts valodas eksāmenu :

1. Abi eksāmeni ir prasmes vērtēšanas eksāmeni (jo tie nebalstās ne uz vienu mācību materiālu, kā to dara sasniegumu vērtēšanas pārbaudes darbi).
2. Tas ir gan normatīvs, gan kritēriāls pārbaudes darbs: eksāmenos tiek salīdzināti visu skolēnu sniegumi, sarindojot tos no labākā līdz vājākajam, un salīdzināšanai izmantoti noteikti kritēriji.
3. 12. klases eksāmenā izmanto līmeņatbilstību, jo novērtē skolēnu zināšanas līmeņos, bet atestācijas eksāmens konstatē, vai zināšanas ir pietiekamas noteiktam līmenim (pakāpei).
4. Abos eksāmenos izmanto kārtējo vērtēšanu noteiktā laika posmā, atšķirībā no valodas skolotāja pārbaudījumiem, kurš parasti veic nepārtraukto vērtēšanu.
5. Abos eksāmenos izmanto summatīvo vērtēšanu, jo tajos nesniedz skolēniem ieteikumus, kā vajadzētu turpināt mācīties, bet, balstoties uz iegūto punktu summu, nosaka tikai atbilstošo līmeni.
6. Abos eksāmenos izmanto gan tiešo vērtēšanu (sacerējums), gan netiešo vērtēšanu (zināšanas par ortogrāfiju), lai noteiktu skolēnu rakstītprasmi.
7. Abos eksāmenos izmanto gan snieguma (saistītais teksts) vērtēšanu, gan zināšanu vērtēšanu (objektīvie testi).
8. Abos eksāmenos izmanto gan subjektīvo vērtēšanu (izmantojot kritērijus), gan objektīvo vērtēšanu (izmantojot testus).
9. Abos eksāmenos izmanto snieguma vērtēšanu, nevis kontrolsarakstu (vērtē skolēnu rakstīto darbu, nevis uzskaita noteiktus snieguma parametrus, piemēram, vārdu skaitu, veidu, kļūdu skaitu vai veidu).
10. Abos eksāmenos izmanto racionālā sprieduma vērtēšanu, jo liek vērtētājam izdarīt spriedumu pēc racionāliem kritērijiem (saturs, organizācija), nevis kopējo iespaidu (labs, viduvējs, izcils).

11. Abi pārbaudes darbi balstās uz analītiskiem vērtējumiem (pēc vairākiem parametriem), nevis uz holistiskiem vērtējumiem (darbs visumā labs).
12. Abos eksāmenos lieto gan secīgo vērtēšanu (vienā uzdevumā vērtē leksiku, otrā sintaksi), gan kategoriālo (vienu un to pašu tekstu vērtē pēc dažādiem kritērijiem).
13. Abos eksāmenos izmanto cita, nevis paša vērtējumu.

Spriežot pēc pārbaudes metodes, abi latviešu valodas eksāmeni ir līdzīgi. Vienīgā atšķirība – ka valsts valodas atestācijas eksāmens vērtē pietiekamību kādam noteiktam līmenim (iesācēja, viduvēju zināšanu un augsta līmeņa), bet 12. klases eksāmens visus eksāmena kārtotājus pēc to sasniegtajiem rezultātiem sadala sešos līmeņos.

Secinājums. Abi valsts valodas eksāmeni atšķiras tikai vienā parametrā: 12. klases eksāmens mazākumtautībām piedāvā visiem skolēniem vienu pārbaudes darbu, kas sadala skolēnu darbu vērtējumu sešos līmeņos, bet Valsts valodas atestācijas eksāmens piedāvā trīs līmeņus un katra eksāmena kārtotāja sniegums tiek vērtēts kā atbilstošs vai neatbilstošs šim līmenim.

Ceturtais solis: satura izvēle

Saskaņā ar 12. klases pārbaudes darba programmu, eksāmens sastāv no četrām daļām:

1. *Pirmā daļa* – zināšanas un pamatprasmes. Izglītojamajam jāveic 4-5 uzdevumi, kas pārbauda zināšanas un prasmes ortogrammu un interpunkcijas lietošanā, valodas kultūrā, zināšanas un prasmes leksikoloģijā un stilistikā. Pirmās daļas īpatsvars ir 24% no eksāmena kopējā punkta skaita.
2. *Otrā daļa* – rakstīšana. Izglītojamajam jāveic tekstveides uzdevums par nosacīti brīvu tematu (latviešu autoru darbos). Apjoms 350–400 vārdi. Pirmās un otrās daļas izpildes laiks ir 150 minūtes. Otrās daļas īpatsvars ir 28% no eksāmena kopējā punktu skaita.
3. *Trešā daļa* – literārā teksta analīze. Izglītojamajam jāveic 1–2 literāru tekstu analīze, atbildot uz jautājumiem. Trešās daļas izpildes laiks ir 60 minūtes. Trešās daļas īpatsvars ir 24% no eksāmena kopējā punktu skaita.
4. *Mutvārdu daļā* tiek novērtēta izglītojamo prasme lietot valodu saskarsmes procesā. Maksimālais vienas atbildes laiks – 10 minūtes. Prasmi lietot latviešu valodu pārbauda

izglītojamā izvēlētā situācijā monologa/dialoga veidošanai. Mutvārdu daļas īpatsvars ir 24% no eksāmena kopējā punktu skaita.

Šī jautājuma sakarā salīdzināsim 12. klases eksāmena programmu ar EKP valodas lietojuma modeli.

EKP izpratne par valodas lietojumu balstās uz komunikatīvo kompetenci (lingvistiskā, sociolingvistiskā un pragmatiskā kompetence). Šī kompetence izpaužas valodas lietojuma darbībās un stratēģijās (receptīvā, produktīvā, interaktīvā un mediatīvā) un tiek lietota četrās dažādās valodas lietojuma jomās (personiskā, sabiedriskā, profesionālā un izglītības joma).

Komunikatīvās kompetences modelis grafiski izskatās šādi:

Kā redzam, lingvistiskā kompetence sastāv no leksiskās, gramatiskās, semantiskās un fonoloģiskās kompetences.

Tā kā pēdējo gadu valodnieciskie pētījumi uzsver leksiskās kompetences lomu valodu lietojumā (piemēram, N.Čomska minimālisma pieeja), apskatīsim, ko EKP piedāvā leksikas uzdevumu veidošanā. Tur varam lasīt, ka leksiskā kompetence jeb valodas vārdu krājuma zināšana sastāv no leksiskajiem un gramatiskajiem elementiem (*EKP, 101*). Tātad rokasgrāmatā ir ievērota arī minimālisma pieejas teorija, kas apgalvo, ka vārda zināšana ietver ne tikai vārda nozīmi (es), bet arī tā pareizu lietojumu. Tas norāda, ka grūti ir nodalīt leksisko kompetenci no gramatiskās kompetences.

EKP uzsver, ka leksiskā kompetence ietver ne tikai atsevišķu vārdu zināšanas, bet arī izpratni par vārdu grupām (*EKP, 102*). *Fiksēti izteicieni*, kas sastāv no vairākiem vārdiem, tiek iemācīti un lietoti kā veselums, frāzes, kas izsaka kādu valodas funkciju, piemēram, sasveicināšanos (*Labrīt! Kā Tev iet?*), parunas un sakāmvārdi arhaiski izteicieni, piemēram, *Ar dievpalīgu!*; *Idiomātiski*

izteiciens un semantiski neskaidras, sastingušas metaforas, piemēram: *vinš nolika karoti* (t. i., vinš nomira). *Vinš savārija ziepes* (t. i., vinš iekūlās nepatikšanās). *Tas duras acīs* (t. i., tas ir uzkrītošs); pastiprinātāji. To lietošana bieži ir kontekstuāli un stilistiski ierobežota, piemēram, *sniegbalts* (= ļoti tīrs), *balts ka palags* (= ļoti bāls).

Uzskats, ka leksiskā kompetence ietver ne tikai vārdus, bet arī frāzes un vārdu grupas atbilst jaunākajām psiholingvistu atziņām (piem., *Pinkers, 2004*), jo, aktivizējot konceptus, aktivizējas ne tikai atsevišķi vārdi, bet arī frāzes.

Ja mēs analizējam leksikas pārbaudījuma daļu 12. klases latviešu valodas eksāmenā, tur redzam, ka eksāmenu veidotāju pieeja ir atšķirīga. Tikai 3. uzdevumā tiek pārbaudītas skolēnu leksikas zināšanas. Uzdevumā ir jāsaprot atsevišķi vārdi pēc to semantiskajām nozīmēm, bet nav prasīta ne frāžu, ne idiomu, ne metaforu lietojuma izpratne.

Sociolingvistiskā kompetence EKP tiek saprasta kā sasveicināšanās lietojums un frāžu izvēle izvēle, piemēram, satiekoties (*Sveiki! Labrīt!*), uzsākot sarunu (*Ka klajas?*), atvadoties (*Uz redzešanos! Pagaidām!*)

Atšķirībā no atestācijas eksāmena 12. klases eksāmenā diemžēl neizdevās atrast norādes uz sociolingvistiskās kompetences pārbaudi. Tajā skolēnam galvenokārt tika prasīts formulēt un izteikt viedokļus par kādu no problēmām.

Pragmatiskā kompetence saskaņā ar EKP norādēm ir spēja veidot organizētu, strukturētu un sakārtotu tekstu ("diskursa kompetence") un spēja izmantot komunikatīvās funkcijas ("funkcionālā kompetence"). 12. klases eksāmenā diskursa kompetences pārbaudi atrodam rakstīšanas uzdevumā. Var pieņemt, ka funkcionālo kompetenci iespējams noteikt ar uzdevumiem, kuros pārbauda prasmes sniegt informāciju un attieksmes, kā arī lietot iztēlošanās funkciju (literatūras un jaunrades uzdevumos).

Valodas lietojuma jomas

EKP valodas lietojumu iedala:

- 1) *personiskā jomā*, kuras centrā ir attiecīgā persona kā indivīds (viņa māja, ģimene, draugi); persona, kas pievēršas individuālām nodarbēm, piemēram, lasa, raksta dienasgrāmatu, persona, kurai ir kāds vaļasprieks utt.;

- 2) *sabiedriskā jomā*, kurā persona darbojas kā visas sabiedrības vai kādas organizācijas loceklis un iesaistās dažādos pasākumos;
- 3) *profesionālā jomā*, kurā persona strādā kādu darbu vai ieņem kādu amatu;
- 4) *izglītības jomā*, kurā persona iesaistās organizētā mācību procesā (nevis obligāti) kādā izglītības iestādē.

Katrai jomai atbilstoši ir *vieta un laiks; institūcijas vai organizācijas* ar savām strukturām un noteikumiem, procesiem un darbībām; iesaistītās *personas* un viņu sociālās lomas saistība ar valodas lietotāju/apguvēju; apkartējās vides *priekšmeti* (dzīvi un nedzīvi); *notikumi*; iesaistīto personu veiktās *darbības; teksti*, kurus persona lieto konkrētajās situācijās.

12. klases eksāmenā pieci zināšanu pārbaudes uzdevumi koncentrējas uz valodas lietojumu sabiedriskajā jomā, toties literārais sacerējums: *Man tuvās problēmas kāda autora darbā galvenokārt pārbauda skolēnu spēju runāt publiskā telpā par personiskām problēmām (personiskā joma).*

Valsts valodas atestācija savukārt pievēršas gan profesionālajai jomai (*Aizpildiet Interesanto profesiju kluba anketu. Uzrakstiet iesniegumu, lai stātos piedāvātajā darbā*), gan sabiedriskajai jomai (*Salīdziniet divus sludinājumus un izvēlieties vienu no piedāvājumiem. Uzrakstiet, cik liela, jūsuprāt, ir reklāmas loma cilvēka dzīvē*).

Hipotētiskais secinājums: pārbaudāmo valodu jomu un kompetenču īpatsvars abos valsts valodas eksāmenos ir atšķirīgs, bet saturs ir līdzīgs.

Komunikatīvās darbības

EKP redz valodu kā darbību kompleksu, kas balstās uz produktīvajām, receptīvajām, interaktīvajām un mediatīvajām stratēģijām. Šeit aplūkosim to pielietojumu abos valsts valodas eksāmenos.

- *Producējošā (runāšana un rakstīšana)* : runāšanas daļa un rakstīšanas daļa ir ietverta abos eksāmenos.
- *Receptīvā (lasīšana un klausīšanās)* : abos eksāmenos ir lasīšanas prasmju pārbaudes; nav datu par klausīšanās pārbaudi valsts valodas atestācijas eksāmenā.

- Interaktīvā (saruna un saziņa, mijiedarbība): 12.klases runāšanas daļa ir intervijas formā, tomēr sakarā ar to, ka interviju vada skolotājs un skolēna uzdevums ir tikai atbildēt, nav pierādījumu par interaktīvās saziņas kvalitāti.
- Mediācija (tulkošana, starpnieka darbība): nav ietverta nevienā no abiem valsts valodas eksāmeniem.

Hipotētiskais secinājums: gan valodas kompetenču, gan stratēģiju, gan lietojuma jomu izvēles ziņā abos valodas eksāmenos ir vairāk kopīgā nekā atšķirīgā. Lai šo hipotēzi pierādītu, jāizmanto EKP valodas eksāmenu pielīdzināšanas rokasgrāmata un Holandē veikto pētījumu, kas piedāvā instrumentu komplektu, ar kuru var izanalizēt visas valodas kompetences, darbības un jomas katrā uzdevumā atsevišķi.

Piektais solis: materiāla atlase un uzdevumu izvēle

Šeit būtu jāsalīdzina izmantotie uzdevumi visās prasmēs, taču, tā kā tam nepieciešams daudz apjomīgāks pētījums, pievērsīsimies tikai vienai prasmei – rakstīšanai, kas eksāmena kārtotājiem sagādājusi vislielākās grūtības.

12. klases pārbaudes darba rakstīšanas daļā skolēnam ir jā sacer teksts par nosacīti brīvu tematu. Valsts valodas atestācijas komisijas eksāmena rakstīšanas daļa savukārt sastāv no 3 līmeņiem :

Pamata (A) līmenis

Prot rakstiski sniegt īsu, vienkāršu informāciju par sadzīves situācijām, par personiskiem un ar savu darbu saistītiem tematiem. Prot aizpildīt anketas un uzrakstīt vienkāršus lietišķos rakstus (apsveikumu, ielūgumu). Prot aprakstīt priekšmetus, cilvēkus, notikumus, notikuma vietu, laiku, notiekošo darbību. Prot veidot loģisku, saistītu tekstu īsos un vienkāršos teikumos. Prot uzrakstīt īsas zīmītes un personiska rakstura vēstules.

Vidējais (B) līmenis

Prot rakstiski sniegt informāciju par personiskiem, sadzīves, ar savu darbu un interesēm saistītiem tematiem. Prot uzrakstīt lietišķos rakstus (iesniegumu, sludinājumu, vēstuli). Prot formulēt savu viedokli un salīdzināt, izmantojot doto situāciju un jautājumus. Prot veidot loģiski saistītu tekstu.

Augstākais (C) līmenis

Prot rakstiski sniegt un iegūt informāciju dažādās dzīves situācijās. Prot uzrakstīt lietišķos rakstus (rekomendāciju, raksturojumu, oficiālu vēstuli). Prot skaidri formulēt un pamatot savu viedokli par jautājumiem, kas saistīti ar dažādām tēmām. Prot veidot loģiski saistītu un motivētu tekstu.

Kā redzam, izvēlētie rakstīšanas uzdevumi abos valsts valodas eksāmenos atšķiras pēc tekstu veida, garuma, satura un valodas lietojuma jomas. Taču ir arī kopīgas iezīmes: ja paskatāmies uz C2 līmeņa aprakstu EKP, redzam, ka literārais un profesionālais valodas lietojums sastopams arī šeit : *Es protu uzrakstīt skaidru, loģisku tekstu atbilstošā stilā. Es varu uzrakstīt sarežģītas vēstules, referātus vai rakstus tā, lai lasītājam būtu viegli pamanīt un atcerēties svarīgākās vietas. Es varu uzrakstīt pārskatus un recenzijas gan par literāriem, gan speciālās literatūras darbiem. (skatīt Europass dokumentāciju).*

No tā varam secināt, ka abu Latvijā veidoto eksāmenu saturs šajā aspektā atbilst EKP noteiktajai pieejai valodas lietojumam.

Sestais solis: vērtēšana

Nākamais solis pēc uzdevumu salīdzināšanas ir vērtēšanas skalu salīdzinājums un eksāmenu kārtotāju darbu salīdzinājums. Pievērsīsimies tikai producēto tekstu salīdzinājumam, kur nejauši izvēlēti skolēnu sacerējumi no attiecīgā līmeņa tika pretstatīti EKP līmeņa aprakstam.

<p>EKP: Rakstītprasmes vispārējs apraksts, 61.lpp</p>	<p>Valsts valodas atestācija: Vēstule draugam/ draudzenei</p>	<p>12.klases eksāmens: Man nozīmīga problēma un tās risinājums... (latviešu autora)...darbā...</p>
---	--	--

<p>A1: prot uzrakstīt vienkāršas nesaistītas frāzes un teikumus</p>	<p>1A līmenis Es biju uz Ukraina, atpūšos Es tur nopirkt gramotu Man ļoti patika grāmatu Lermontova Man patik lasa gramatu</p>	<p>F līmenis Mana nozīmīga problēme ir skola. Es ļoti slikti mācos, man liekas ka manas skolotāja grib man palīdzēt, bet es viņu ignore. Vel man ir ģimenes problemas, manam tēvam nav strada tāpēc ka Latvijas valsa ir Ekonomiskas problemas</p>
<p>A2 Prot uzrakstīt vienkāršas frāzes un teikumus, saistot tos ar saikļiem: <i>un, bet, jo</i></p>	<p>1B Es vakarā biju musējā bibliotēka un dabūjū baigi intersani grāmatu. Šajā grāmatā vis rakstīts par mašīnam un rezervem daļam prekš viņam. Man patik lāsīt grāmatās pa tehniku. Šajā grāmatā ir adrese kūr vis var nopirkt un kur atrodās veikals</p>	<p>E Līmenis Es gribu jums šodien pateikt par vislabāko autori, par Andreju Pumpuru. Viņš ir mans mīļākais autors un viņa stāsts, kāds man ļoti patīk ir Lāčplēsis...Es domāju kā manā dzīve ir tā, kā es patriots, es ļoti mīlu savu valsti un savu tautību, Lāčplēsis ir apsargāja viņu.</p>

<p>B1</p> <p>Prot uzrakstīt vienkāršu, saistītu tekstu par zināmiem jautājumiem no sava interešu loka, saistot īsus, atsevišķus elementus secīgā izklāstā</p>	<p>2A: Izvēlieties kur pavadīt brīvdienas:</p> <p>Es braucu drīz uz viesu nams Saule. Kopā ar draugiem un vecākiem. Es gaidu šo brīdi katru dienu. Es cērukā mēss vissilāba pavadīsim laiku. Man ļoti intereses kā izskatas viesu mams. Ēs nekad tik talu nebija.</p>	<p>D Līmenis :0.29 punkti</p> <p>Ir tadas pasakas, kuras sauc par krāsainām pasakām. Viena no tām ir violela, vai lillā pasaka, tieši neatceros, bet galvenais nav tas. Problēma tur ir tāda, kā alkohols. Autors raksta, kā viens cilvēks visu laiku dzēra šņabi un viņam bija lillā deguns, un viņš dzēra l līdz tam momentam, kad degunam parādījās kājas un viņš aizskrēja.</p>
<p>B2</p> <p>Prot uzrakstīt skaidru detalizētu tekstu par dažādiem ar savu interešu loku saistītiem jautājumiem, apkopojot un izvērtējot informāciju un argumentus no vairākiem avotiem</p>	<p>Abi sludinājumi piedāvā atpūtu ārpus mājām. Pirmais sludinājums piedāvā atpūsties viesnīcā ‘Bruno’.</p> <p>Viesnīca atrodas Bauskā. Tur ir dažādi numuri, restorāns, autostāvvietā. Tur var atrpūsties SPA kompleksā un uzlabot veselību.</p>	<p>C Līmenis: 0.38</p> <p>Man nozīmīga problēma un tās risinājums Regīnas Ezeras darbā „Aka”.</p> <p>Šajā romāna ir ļoti daudz problēmu kuri ir aktuāli mūsdienās...es domāju ka nabadzība un aizdevība ir vislielāka šodien. Ir ļoti grūti dot risinājumu tadai lielai problēmai.</p>

<p>C1</p> <p>Prot uzrakstīt skaidrus, loģiski strukturētus sarežģītas tematikas tekstu, akcentējot svarīgākos jautājumus, izvēršot un pamatojot viedokli</p>	<p>Reklamas loma ir ļoti liela cilvēku dzīvē. Visus jaunumus mes uzzinājam no reklāmas. Reklama mums visur, televīzijā, radio, avīzes, žurnālos. Visu dienu mēs dzirdējam un redzam kaut kādu reklamu</p>	<p>B Līmenis 0.5</p> <p>Romāns „Aka” dod atbildi uz jautājumu: vai vērts būt stiprai sievietei? Šis stiprums nesola laimi, vieglākas dzīves, gudrāka prāta. Tas var kļūt par vēl vienu kļūdu, ja ar to nepareizi rīkoties..</p>
<p>C2</p> <p>Prot skaidri un saprotami uzrakstīt sarežģīta satura tekstu atbilstošā stilā ar tādu loģisko struktūru, kas palīdz lasītājam uztvert svarīgākos jautājumus</p>	<p>3B</p> <p>Man liekas ka mūsu sabiedrībā reklāmai ir liela nozīme. Reklāma palīdz cilvēkiem orientēties, izvēlēties nepieciešamās preces un orientēties sabiedrībā, kultūrā un politikā.</p>	<p>A Līmenis</p> <p>Anšlavs Eglītis savā darbā Bezkaunīgie veči apraksta ļoti svarīgu mūsdienās problēmu: emigrācija uz citām valstīm. Aprakstītajā laika periodā tā bija bēgšana sākumā no kara, pēc tam no totalitārā režīma.</p>

Neraugoties uz uzdevumu dažādību un satura atšķirībām, varam secināt, ka abu valsts valodu eksāmenu līmeņos katrā atsevišķi un abos kopā ir redzama valodas attīstība, jo katrs augstākais līmenis liecina arī par augstāku kompetenci: leksika kļūst bagātāka, sintakse komplicētāka, ortogrāfijas kļūdas izzūd. Tas parāda, ka, raugoties no valodas kompetences viedokļa, šāds eksāmenu salīdzinājums ir pamatots.

Tajā pašā laikā, tekstu pretnostatījums rāda arī abu eksāmenu atšķirības, piemēram, A1 un A2 līmeņa zināšanu pārbaudē 12.klases eksāmena uzdevums ir pārāk grūts valodas apguves iesācējiem, tādēļ daži eksāmena kārtotāji izvēlas uzdevumu nepildīt. Tiem, kuri uzdevumu tomēr ir izpildījuši, domas dziļums nereti ir skaudrā pretstatā valodas lietojumam.

Secinājumi

Secinājums: abi latviešu valodas eksāmeni atbilst EKP filozofijai, ir pielīdzināmi valodas kompetences un valodu lietojuma jomā, tādēļ varam aicināt valodas politikas noteicējus izmantot Eiropas Padomes (EP) izveidotos valodu eksāmenu pētniecības instrumentus latviešu valodas eksāmenu izpētei un sistēmas sakārtošanai. Tas ļaus ne tikai uzlabot latviešu valodas eksāmenu kvalitāti, bet arī dos jaunus impulsus latviešu valodas apgūvē.

Izmantotā literatūra:

1. *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana.* (2006). Eiropas Padome. Autoru kol. Rīga: VVA
2. Figueras, N., North, B., Takala, S., Verhelst N., Van Avermaet P. (2005). Relating examinations to the Common European Framework: a manual, *Language testing* 2005 22 (3) 261 – 279, Edward Arnold Publishers.
3. Noijons J., Kuijper H. (2006) Mapping the Dutch Foreign language state examinations into the common European Framework of reference, Cito, Amhem, the Neatherlands.
4. Relating language examinations to the Common European Framework of Reference for Languages Manual: preliminary pilot version. (2003). DGIV/EDU/LANG 2003, 5 Strasbourg: Language Policy division.
5. <http://isec.gov.lv/valval/index.shtml>
6. <http://www.valoda.lv/lv/vvaprojektusadala/eiropasvaloduportfelis>
7. http://europass.cedefop.europa.eu/TechnicalResources/EuropassLabels/xforms/europass-labels-xforms-20090407/lp_lv_LV.xhtml
8. www.valoda.lv/data/Portfelis_latvieshu.pdf

